

УДК [94(497.1):323]“1918/1929”

Д. В. Заплітний

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ЧИННИКИ СЕРБОХОРВАТСЬКИХ ВІДНОСИН У КОРОЛІВСТВІ СХС (1918–1929 рр.)

Стаття присвячена дослідженню сербохорватських відносин у Королівстві Сербів, Хорватів та Словенців крізь призму соціально-економічного розвитку двох народів. Зокрема, характеризуються соціально-економічні наслідки Першої світової війни та їх вплив на розвиток сербохорватських відносин, а також досліджується вплив економічного становища хорватських та сербських земель на міжнародне протистояння та політичну боротьбу в міжвоєнний період.

Ключові слова: Королівство СХС, соціально-економічне становище, сербохорватські відносини, міжнародний конфлікт.

Кінець Першої світової війни позначився розпадом трьох європейських імперій. На Європейському континенті утворилися нові державні утворення, державні кордони яких не збігалися з етнічними, що призвело до міжнародних протистоянь в регіоні Центрально-Східної Європи. Найбільш строкатою, в етнічному плані, країною цього регіону виявилось Королівство Сербів, Хорватів та Словенців. Останнє утворилося як найменш очікуваний результат півстолітньої боротьби Югославських народів за створення власної державності. Його створення було сприйнято народами Югославії, як поразка у цій боротьбі [1, с. 65]. Винятком можуть вважатися тільки серби, які розуміли таке територіальне об'єднання, як винагороду за військові та матеріальні втрати Сербської держави протягом 1914–1918 рр. А оскільки найбільшими етнічними спільнотами у новій державі були серби і хорвати, то між ними і відбувалася боротьба за «місце під сонцем» у Королівстві СХС, яка завершилася вбивством у грудні 1928 р. лідера найбільшої Хорватської партії (ХСП) Степана Радича [2, с. 54].

Характеризуючи процес творення націй та національних рухів, в історіографії часто визначають, що великий вплив на розвиток національно-визвольного руху мав процес кристалізації національної буржуазії. Зокрема, британський дослідник Е. Сміта зазначає наступне: «...У період з 1870 по 1914 рр. в Європі спостерігався різкий ріст етнонаціоналізмів разом зі швидким розширенням права участі у виборах внаслідок бурхливого розвитку міської промисловості...» [3]. На думку українського дослідника О. Сича, «...поглиблення майнової та соціальної диференціації призводить до посилення соціально-політичної нерівності, що в свою чергу загострює соціальні суперечки та конфлікти, перетворюючи націоналізм на реакцію...» [4, с. 29]. Тому, основною метою цієї статті є дослідження соціально-економічної складової сербохорватських відносин, що дозволить нам зрозуміти ширшу картину сербохорватського міжнародного протистояння.

Радянська та вітчизняна історіографія, яка стосується цієї проблематики, дуже скупо і поверхнево розглядають соціально-економічне становище різних територій Королівства СХС. Монографії, присвячені цій проблематиці, практично відсутні. Проте, часто ця проблема розкривається в комплексних працях, присвячених історії КСХС. До таких, зокрема, варто віднести монографію російських вчених Н. Васильєвої та В. Гаврилова «Балканський Тупик?..» [5], де звертається увага на дану проблематику в контексті створення нової держави, а також роботу українського автора В. Ярового [6].

Однак прогалини у вітчизняній історіографії певною мірою компенсуються роботами балканських дослідників. Серед них варто назвати, зокрема, працю югославського історика Б. Петрановича [7], у якій два розділи присвячені соціальній та економічній ситуації в Королівстві СХС; працю представника новітньої сербської історіографії С. Чірковича [8]. Вартими уваги, безумовно, є також низка статей як балканських, так і вітчизняних науковців [див., напр.: 9; 10; 11], що стосуються даної проблематики.

На превеликий жаль, змушені констатувати відсутність на пострадянському просторі спеціального дослідження, безпосередньо присвяченого вивченню цієї теми, що підтверджує актуальність даної статті.

Югославія, за влучним висловом сербського історика С. Чірковича, являла собою плавильний котел, в якому мали переплавитися балканські етноси, щоб створити єдину південнослов'янську націю [12, с. 326].

До складу новоутвореного в грудні 1918 р. Королівства СХС увійшли території надзвичайно строкаті в правовому, культурному та соціально-економічному відношеннях. На теренах КСХС діяло шість різних правових систем. Економічні зв'язки між регіонами були дуже слабкими, а наявна інфраструктура об'єднувала провінції із колишніми політичними центрами (столицями держав, до яких входили ці провінції до Першої світової війни). Такі обставини ускладнювали можливість створення стабільної держави, тим паче, що молода держава не могла похвалитися далекоглядною соціально-економічною політикою своїх лідерів (якщо взагалі доцільно говорити про далекоглядність політиків у югославській політичній еліті).

Враховуючи значні етнокультурні відмінності, уряду важко було досягти бодай якоїсь стабільності, (чи то політичної, чи то економічної). Про надзвичайну етнокультурну строкатість населення Королівства СХС свідчать наступні статистичні дані перепису 1921 р., наведені українським дослідником етнічних проблем Східної Європи та балканського питання Я. Секо. Зокрема, на час здійснення перепису населення становило 11984911 осіб, з них 74,36% (8911509 осіб) – сербохорвати. Водночас, з цієї кількості серби разом із чорногорцями склали приблизно 43 %, хорвати – 23%, босняки – 6%, македонці – 5%. На території Королівства проживало також 8,51% (1019997) словенців. Національні меншини були представлені: німцями – 4,22% (505790), угорцями – 3,9% (467658), албанцями – 3,67% (439657), румунами

– 1,93% (231068), турками – 1,26% (150322), чехами і словаками – 0,96% (115532), інші етноси – 1,19% (143378) [14, с. 114]. При цьому, за справедливим твердженням американського історика Дж. Ротшильда, «практично всі хорвати і словенці були католиками або протестантами, німці та мадяри – католики, албанці (Югославії) переважно мусульмани, але розглядали себе відрубно від мусульман «босняків» – сербо-хорватомовних, та македонців – тюркомовних, серби і чорногорці – православні» [13, с. 253].

Королівство СХС, окрім власне сербських земель, поглинуло колишні землі двоєдиної монархії: Воєводину, Славонію, Далмацію, Хорватію та Словенію. Усі землі, окрім прибережної частини Далмації та Воєводини, мали потужні промислові підприємства.

Провінції суттєво відрізнялися за рівнем соціально-економічного розвитку. Станом на 1919 р. на території Сербії нараховувалось близько 70 заводів. Зовсім інша ситуація була у розвинених регіонах колишньої Австро-Угорської імперії. На території Хорватії та Словенії кількість заводів та фабрик становила 960. Якщо сербські заводи зазнали економічної кризи та руйнувань внаслідок військових дій, то хорватські навпаки переобладнувалися та розросталися внаслідок військових та цивільних замовлень імперського уряду [15, с. 5].

Гірська промисловість була найбільш розвинутою в Сербії, Боснії та Герцеговині і Словенії. Банківський капітал Хорватії, яка мала розвинену промисловість, був найсильнішим. Вагому роль у формуванні хорватського капіталу відіграла єврейська меншина. Боснія займала перше місце по лісозаготівлі та переробці лісу. Хорватсько-словенська промисловість та передові технології лісгосподарства, якими славилася Боснія, були надбанням імперської епохи.

Хорватське узбережжя Адріатики славилось своїм морським транспортом, що виготовлявся на хорватському узбережжі та Далмації. Транспортні шляхи розвивалися на узбережжі чорногорських, далматських та хорватських земель. Тому, основними джерелами прибутку цих територій були туризм, портові митні збори, та морська торгівля [16, с. 5].

Досить помітним був контраст між відносно розвиненим північним заходом країни і відсталим південним сходом. Як бачимо, економічне становище народів нової держави дуже різнилося, найбідніші райони КСХС – це колишні Османські володіння, а найбагатші – це колишні володіння імперії Габсбургів. Економічні переваги давали хорватським політикам впевненість у наданні їм політичних привілеїв.

Райони, населені сербами, різнилися між собою за економічним розвитком і соціальним становищем. Серби, які до війни проживали на габсбурзьких територіях, були переважно заможними, особливо ті, що проживали в містах. А території колишнього Сербського королівства зазнали значних потрясінь не тільки в плані людських втрат, війна згубно позначилася і на сербській економіці.

Втрачати своє економічне положення серби Воєводини та Хорватії не хотіли, тому в політичному відношенні орієнтувалися здебільшого на політику Загреба. Проживаючи в хорватській антисербській спільноті, на територіях Військового кордону, Воєводини та Хорватії, серби, яких було тут трохи більше півмільйона, не могли підтримувати політику Белграда [17, с. 31]. Відповідно серби колишнього Королівства Сербія орієнтувалися на Белград, що викликало побутові конфлікти між «різними» сербами.

Нерівномірними для провінцій КСХС були соціально-економічні наслідки Першої світової війни та військові втрати. Серби втратили 1,2 млн. населення (28%), війна знищила 44% сільськогосподарського інвентарю, внаслідок чого сільське господарство скоротилося на 70%. Втрати сербської промисловості склали 57%. Загалом військові втрати Сербії у Першій світовій війні за підрахунками істориків, склали 6 млрд. франків [18, с. 121].

Натомість, хорватів, за переписом Австро-Угорської імперії 1910 р. налічувалося 1925962 [19, с. 384]. А вже за переписом 1921 р. в КСХС нараховувалося 2889102 хорватів [20, с. 3]. Промисловість Славонії та Хорватії, як ми вже згадували вище, значно розширила своє виробництво за рахунок імперських замовлень. Кількість заводів на цих землях перевищувала аналогічний показник на території Сербії в більш ніж 13 разів.

Окрім описаних вище розбіжностей у промисловому розвитку сербських та хорватських земель, серби та хорвати ввійшли в нову державу із зовсім різною структурою аграрного сектору. За даними сільськогосподарської карти того часу, які наводить у своїй праці Б. Петрановіч, велика кількість маєтків існували у Воєводині, Хорватії і Словенії. Наприкінці XIX ст. в Хорватії і Славонії було 209 землевласників, земельні наділи яких сягали більше 500 га і 380 – які володіли наділами від 100 до 500 га. Сербія ж від часу Першого сербського повстання (початку XIX ст.) була країною дрібних наділів [21, с. 11].

Як бачимо, економічне становище сербів і хорватів було різним. Неоднорідність економічного становища була спричинена цілим рядом історичних умов розвитку двох народів.

Відносини між двома народами, які стали основою прагматично створеного Королівства сербів хорватів та словенців (з 1929 р. – Югославія), у міжвоєнний період були напруженими й навіть ворожими [22, с. 5-6]. Управління сербів, які посіли ключові посади в державі, викликало постійне незадоволення з боку хорватів. Ввійшовши до складу КСХС хорвати надіялися отримати федерацію, а натомість отримали конституційну монархію із сербською династією Карагеоргієвичів на чолі [23, с. 118]. Український дослідник С. Віднянський у своїй праці зазначає: «...у складі багатонаціональної Австро-Угорської монархії лише Хорватія і Славонія мали окремий сейм» [24, с. 34]. Таким чином, хорватське населення не отримало навіть тих прав, які вони мали будучи в складі угорської корони.

Проте вперше за багато років (з часу входження до угорської корони в XII ст.) хорватський народ став суб'єктом геополітичної реальності Європи, а особливо Балкан [25, с. 450]. Чи не найголовнішим наслідком війни стала можливість створення власної державності. Хоча КСХС і не було суто хорватським державним утворенням, хорвати, безперечно, мали в ньому куди більшу «політичну вагу», ніж в двоєдиній монархії

Габсбургів. Про це, зокрема, свідчить міжнародна та внутрішня політика лідера найбільшої хорватської партії (ХСП) С. Радича, але значною мірою саме через його політичну фігуру хорвати і втратили свою «вагу» [26].

Сербський історик Л. Петрович у своїй праці наводить дані про чисельність сербів на території хорватських земель та хорватів на землях, що входили в Белградську орбіту (БіГ, Чорногорія, Сербія). У відсотковому відношенні і перші і другі становили більше ніж 30 % від загальної кількості населення цих земель [27, с. 34].

Така національна строкатість не могла не відбиватися на економічній та соціальній політиці уряду. Розуміючи різновекторність і нерівномірність економічного розвитку хорватських, сербських та інших земель держави, Белградська адміністрація враховувала цю різницю у підході до оподаткування. Так, до прийняття 1928 р. нового податкового законодавства, податкова система розділила територію країни на економічні регіони. Територію Королівства було поділено на такі податкові регіони: Сербію, Словенію та Далмацію, Хорватію, Славонію та Воєводину і БіГ. Врахування цих економічних особливостей вилилося в різниці податкової тарифікації [28, с. 23], що не могло не позначитися на ставленні хорватського промислового капіталу до Белградської адміністрації. Це, у свою чергу, позначилося на повсякденному житті сербів та хорватів, які проживали в етнічній меншості на «чужих» територіях. Хорватські та словенські політики неодноразово нагадували своїм сербським колегам про те, що саме вони ввійшли до складу держави як її економічна основа.

Створення югославської держави в 1918 р. супроводжувалося великим соціальним напруженням, зумовленим післявоєнною економічною кризою. Зарубіжна (зокрема, балканська) історіографія для дослідження цього питання застосовує дані про зміни в цінах на продукти протягом воєнних років. Ціни на продукти в Сербії протягом 1914 – 1918 рр. здійснили неймовірний стрибок: на молоко і олію зросли на 400%, на хліб та бобові – на 700%, на яловичину – на 500%. Також непомірно зросла вартість навчання – на 500%. Варто вказати, що при цьому зарплата була всього лише на 20% більша, ніж у 1914 р. [29, с. 121].

Отож, з самого початку існування КСХС центральний уряд зустрівся із значними негараздами в економічній сфері. Ріст цін, структурний, технічний та ринковий занепад економіки більшості регіонів держави, різновекторність їх економічного розвитку та інші фактори навряд чи могли сприяти конструктивній економічній політиці. Наростали суперечності між представниками різних національностей, які відрізнялися (окрім етнокультурних відмінностей), приналежністю до різних соціальних прошарків (сери – сільська буржуазія, хорвати та словенці – міська промислово-фінансова буржуазія та велика аграрна буржуазія). За словами югославського історика Б. Петрановича, влада країни постала перед проблемою побудови зруйнованої сербсько-чорногорської економіки з одного боку, та відновлення потужностей економічної бази земель колишньої Австро-Угорської імперії з іншого [30, с. 276]. В таких умовах якось уніфікувати економічну політику було надзвичайно складно (навіть при наявності відповідної волі політичних еліт). І, безумовно, ці фактори посилювали протистояння між двома націями.

Югославська економіка значно поступалася за рівнем розвитку європейським державам. В свою чергу, соціально-економічна відсталість югославської економіки від європейської породжувала бажання якнайшвидшого накопичення своїх активів для зрівняння з нею. Все той же Б. Петранович стверджує, що таке накопичення відбувалося за рахунок не тільки соціального пригнічення (селян чи робітників), а й національного. Особливо така поведінка характерна для сербської буржуазії, яка прагнула до політичного примусу [31, с. 276]. На його думку, такого роду політичні дебати та взаємні обвинувачення і стали причиною майбутнього розпаду держави 1941 р.

Неозброєним оком можна побачити різновекторність економіки сербських та хорватських земель. Це породжувало не один «камінь спотикання» між сербами та хорватами, і роз'єднувало Королівство СХС на декілька політичних та соціально-економічних таборів. Не дарма вже згадуваний нами Е. Сміт, характеризуючи особливості націй, зазначає, що нації мають бути «засновані на об'єднаній економіці з суспільним поділом праці, рухом товарів та людей по всій національній території» [32]. Враховуючи це, ми не можемо говорити про національну єдність новоствореного Королівства, оскільки навіть податки сплачувалися різними територіями, які, як правило, представляли певний етнічний анклав (чи то сербів, чи то хорватів), за різною тарифікацією.

Отож, попри те, що характер сербохорватського протистояння, безумовно, визначався етнокультурними (насамперед, етноконфесійними) відмінностями, дослідження чинників соціально-економічного розвитку двох народів, на нашу думку, чітко відображає важливість цих чинників у структурі сербохорватських відносин у 20-х рр ХХ ст. Цілком слушним буде стверджувати, що саме нерівномірність розвитку та відмінності в соціально-економічних інтересах перетворювалися на своєрідний «casus belli» сербохорватських політичних та міжнаціональних стосунків в Королівстві СХС.

Джерела та література

1. Васильева Н., Гаврилов В. Балканский тупик?.. (Историческая судьба Югославии в XX веке). – М: Гея итэрум, 2000. – 480 с.
2. Branko Petranović. Kraljevina SHS I njeni narodi // Istorija Jugoslavije 1918 – 1988 prva kniga Kraljevina Jugoslavija, 1914 – 1941. – Beograd. – 1980. / [Електронний ресурс] / В. Petranović – Режим доступу: // <http://bs.scribd.com/doc/110870143/Branko-Petranovic-Istorija-Jugoslavije-I-Knjiga> (27.10.2012).
3. Сміт Е.Д. Історія. // Націоналізм: Теорія, ідеологія, історія. / Пер. з англійської. – К: "К.І.С.", 2004. – 170 с. / [Електронний ресурс] / Е.Д. Сміт. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/smith/smt.htm> (10.04.2012).

4. Сич О. Цивілізаційні виміри Першої світової війни. // Суспільно-політична історія Європи в ХХ столітті. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2011. – 272 с.
5. Васильева Н., Гаврилов В.. Балканский тупик?.. (Историческая судьба Югославии в XX веке). – М: Гея итэрум, 2000. – 480 с.
6. Яровий В. Новітня історія Центральноєвропейських та Балканських країн. ХХ століття: підручник для вищих навч. закл. – К.: Генеза, 2005. – 816 с.
7. Branko Petranović. Istorija Jugoslavije 1918 – 1988 prva kniga Kraljevina Jugoslavija, 1914 – 1941. – Beograd. – 1980. / [Електронний ресурс] / В. Petranović – Режим доступу: <http://bs.scribd.com/doc/110870143/Branko-Petranovic-Istorija-Jugoslavije-I-Knjiga> (27.10.2012).
8. Чиркович С.М. История сербов / Сима М. Чиркович; Пер. с сербскохорв. М. – «Весь Мир». – 2009. – 448 с. (Национальная история).
9. Petrović Ljubomir. Socijalna politika u Kraljevini Jugoslaviji – bilans jednog neuspeha // Istorija 20. veka, vol. 29, br. 2, str. 119-132, 2011 / [Електронний ресурс] / Petrović L. – Режим доступу: http://www.academia.edu/180454/Jugoslovensko_drustvo_između_dva_svetska_rata_Yugoslav_Society_in_the_Interwar_Period (19.10.2012).
10. Petrović Ljubomir. Jugoslovensko društvo između dva svetska rata. // Istorija 20. Veka 2008, vol. 26, br. 2, str. 23-44. / [Електронний ресурс] / Petrović L. – Режим доступу: <http://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0352-3160/2008/0352-31600802023P.pdf> (20.10.2012).
11. Іванченко О.Г. Передумови та причини загострення хорвато-сербських відносин у період існування Королівства Сербів Хорватів та Словенців (1918-1929 рр.) // Всесвітня історія та актуальні проблеми міжнародних відносин: стат. та матеріали III Міжнар. наук.-прак. конф., присвяченої пам'яті професора Г. Л. Бондаревського (3-4 квіт. 2012 р., м. Луганськ) / Під ред. М. С. Бур'яна. – Луганськ: ТОВ «Віртуальна реальність», 2012. – 504 с. / [Електронний ресурс] / О.Г. Іванченко. – Режим доступу: http://www.glob-center.luguniv.edu.ua/images/Sbornik_Bondarevskiy_2012.pdf#page=113 (22.10.2012).
12. Чиркович С.М. История сербов / Сима М. Чиркович; Пер. с сербскохорв. М. – «Весь Мир». – 2009. – 448 с.
13. Ротшильд Дж. Східно-Центральна Європа між двома світовими війнами / Пер. англ. В. Канаша. – К.: Мергайтп, 2001. – 496 с.
14. Секо Я. Проблема національних меншин в слов'янських країнах Центральної і Південно-Східної Європи після закінчення Першої Світової війни // Україна–Європа–Світ Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. – Вип. 2. – Тернопіль: Вид-во Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, 2009 – С. 77-89.
15. Branko Petranović. Socialno-ekonomska osnova nove drzave. // Istorija Jugoslavije 1918 – 1988 prva kniga Kraljevina Jugoslavija, 1914 – 1941. – Beograd. – 1980. / [Електронний ресурс] / В. Petranović – Режим доступу: <http://bs.scribd.com/doc/110870143/Branko-Petranovic-Istorija-Jugoslavije-I-Knjiga> (27.10.2012).
16. Branko Petranović. Socialno-ekonomska osnova nove drzave. // Istorija Jugoslavije 1918 – 1988 prva kniga Kraljevina Jugoslavija, 1914 – 1941. – Beograd. – 1980. / [Електронний ресурс] / В. Petranović – Режим доступу: <http://bs.scribd.com/doc/110870143/Branko-Petranovic-Istorija-Jugoslavije-I-Knjiga> (27.10.2012).
17. Moderna Srbija 1804-2004: tri viđenja ili poziv na dijalog Serbia 1804-2004: Three point of view or dialogue invitation 205. (Ljubodrag Dimić, Miroslav Jovanović i Dubravka Stojanović) Beograd (biblioteka Serbica - knjiga 1: pod uredništvom Miroslava Jovanovića) / [Електронний ресурс] / Jovanović M. – Режим доступу: http://www.udi.rs/articles/Srbija_1804-2004_drugo%20izdanje.pdf (02.11.2012).
18. Petrović Ljubomir. Socijalna politika u Kraljevini Jugoslaviji – bilans jednog neuspeha // Istorija 20. veka, vol. 29, br. 2, str. 119-132, 2011 / [Електронний ресурс] / Petrović L. – Режим доступу: http://www.academia.edu/180454/Jugoslovensko_drustvo_između_dva_svetska_rata_Yugoslav_Society_in_the_Interwar_Period (19.10.2012).
19. Seton-Watson, Hugh (1945). Eastern Europe Between the Wars, 1918–1941 (3rd ed.). CUP Archive. p. 434. / [Електронний ресурс] / Н. Seton-Watson – Режим доступу: http://books.google.com.ua/books?id=y3A3AAAAIAAJ&pg=PA434&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false (20.10.2012).
20. Branko Petranović. Kraljevina SHS I njeni narodi // Istorija Jugoslavije 1918 – 1988 prva kniga Kraljevina Jugoslavija, 1914 – 1941. – Beograd. – 1980. / [Електронний ресурс] / В. Petranović – Режим доступу: <http://bs.scribd.com/doc/110870143/Branko-Petranovic-Istorija-Jugoslavije-I-Knjiga> (27.10.2012).
21. Branko Petranović. Socialno-ekonomska osnova nove drzave. // Istorija Jugoslavije 1918 – 1988 prva kniga Kraljevina Jugoslavija, 1914 – 1941. – Beograd. – 1980. / [Електронний ресурс] / В. Petranović – Режим доступу: <http://bs.scribd.com/doc/110870143/Branko-Petranovic-Istorija-Jugoslavije-I-Knjiga> (27.10.2012).
22. Іванченко О.Г. Роль хорватських національно-політичних сил у процесі виникнення та становлення Королівства Сербів, Хорватів і Словенців (1918-1921 рр.). / [Електронний ресурс] / О.Г. Іванченко – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2010_34/Gileya34/120_doc.pdf (20.04.2011).
23. Сич О. Про роль імперської спадщини для долі демократії в країнах Центрально-Східної Європи в міжвоєнний період // Історична панорама: Збірник наукових статей ЧНУ. Спеціальність «Історія». – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2010. – Вип. 10. – С. 110-129.
24. Віднянський С. Розпад Австро-Угорської Монархії і утворення національних держав. // Україна–Європа–Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. / [Електронний ресурс] / С. Віднянський – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Ues/2008_Articles/2/Vidnyanskyyi.pdf (3.03.10).
25. История Сербии и Черногории: Босния и Герцеговина, Македония, Словения, Хорватия / Сост. С.А.Шумов, А.Андреев. – М.: Монолит, Евролинц, Традиция, 2002. – 497 с.
26. Кухаренко В. Н. Оперативно-дипломатическая подготовка и политическое содержание визита Степана Радича в Советский Союз (февраль – август 1924 г.) / В.Н. Кухаренко // Российские и славянские исследования. – 2010. – Вып. 5. – С. 161–176.
27. Petrović Ljubomir. Jugoslovensko društvo između dva svetska rata. // Istorija 20. Veka 2008, vol. 26, br. 2, str. 23-44. / [Електронний ресурс] / Petrović L. – Режим доступу: <http://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0352-3160/2008/0352-31600802023P.pdf> (20.10.2012).

28. Branko Petranović. Socialno-ekonomska osnova nove drzave. // Istorija Jugoslavije 1918 – 1988 prva kniga Kraljevina Jugoslavija, 1914 – 1941. – Beograd. – 1980. / [Електронний ресурс] / В. Petranović – Режим доступу: <http://bs.scribd.com/doc/110870143/Branko-Petranovic-Istorija-Jugoslavije-I-Knjiga> (27.10.2012).
29. Petrović Ljubomir. Socijalna politika u Kraljevini Jugoslaviji – bilans jednog neuspeha // Istorija 20. veka, vol. 29, br. 2, str. 119-132, 2011 / [Електронний ресурс] / Petrović L. – Режим доступу: http://www.academia.edu/180454/Jugoslovensko_drustvo_između_dva_svetska_rata_Yugoslav_Society_in_the_Interwar_Period_ (19.10.2012).
30. Jugoslavija 1918. – 1988: tematska zbirka dokumenata / priredili Branko Petranović, Momčilo Zečević. Beograd: Rad, 1988. 1445 str. <http://www.znaci.net/00001/138.htm> (11.10.2012).
31. Jugoslavija 1918. – 1988: tematska zbirka dokumenata / priredili Branko Petranović, Momčilo Zečević. Beograd: Rad, 1988. 1445 str. <http://www.znaci.net/00001/138.htm> (11.10.2012).
32. Сміт Е. Д. Розділ 3. Виникнення націй. // Національна ідентичність. – К.: Основи, 1994. – 224 с. / [Електронний ресурс] / Е.Д. Сміт – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/smith/smi.htm> (20.03.10).

Заплитный Д. В. Социально-экономические факторы сербохорватских отношений в Королевстве СХС (1918-1929 гг.)

Статья посвящена исследованию сербохорватских отношений в Королевстве Сербов, Хорватов и Словенцев сквозь призму социально-экономического развития двух народов. В частности, характеризуются социально-экономические последствия Первой мировой войны и их влияние на развитие сербохорватских отношений, а также исследуется влияние экономического положения хорватских и сербских земель на межнациональное противостояние и политическую борьбу в межвоенный период.

Ключевые слова: Королевство СХС, социально-экономическое положение, сербохорватские отношения, межнациональный конфликт.

Zaplitny D. V. Socio-economic factors of Serbo-Croatian relations in the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes (1918-1929)

The article is devoted to Serbo-Croatian relations in the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes in the light of the socio-economic development of the two nations. In particular, socio-economic consequences of the First World War and their impact on the Serbo-Croatian relations are characterized, the impact of the economic situation of the Croatian and Serbian lands on ethnic conflict and political struggle in the interwar period are searched.

Keywords: the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, and the socio-economic situation, Serbo-Croatian relations, ethnic conflict.

УДК 94(476)“1918/1919”

Ю. В. Івашко

НАЦІОНАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ СИЛИ БІЛОРУСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ (ГРУДЕНЬ 1918 – СІЧЕНЬ 1919 рр.)

У дослідженні з'ясовується роль національно-політичних сил у процесі становлення Білоруської Соціалістичної Радянської Республіки у грудні 1918 – січні 1919 рр.

Ключові слова: державність, національність, самовизначення, СРРБ, I Всебілоруський з'їзд, РСФРР.

Вибір форм, методів та шляхів становлення радянської державності на початку ХХ ст. був обумовлений насиченістю політичних подій на білоруських землях в складі Мінської, Гродненської, Могильовської, Вітебської і Смоленської губерній. Становище на цих землях на завершальному етапі існування БНР та німецької окупації характеризувалося загостренням соціально-політичних відносин. У цей час серед білоруських національно-політичних сил окреслилося два підходи до розуміння нагальних завдань національно-визвольного руху. Це призвело до поділу його на два напрямки: класово-революційного на чолі із А. Мясниковим та В. Кнорнім та національно-демократичного на чолі із Д. Жилуновичем та А. Червяковим [1, с.3].

Проголошення незалежності Білорусі не означало автоматичного становлення власної державності. Для реалізації ідеї незалежності. довелося пройти довгий шлях. Тому, події пов'язані із процесами білоруського державотворення є досить актуальними для дослідження. До цього слід додати недостатню розробленість проблеми сучасними українськими дослідниками.

У вітчизняній історіографії роль національно-політичних сил у становленні Білоруської Соціалістичної Радянської Республіки (грудень 1918 – січень 1919 рр.) висвітлювалася недостатньо та фрагментарно.

Окремі аспекти досліджуваної проблеми проаналізовано представниками марксистської історіографії. Такі науковці як: Ф. Турук [2], Н. Каменська [3], С. Маргунський [4], В. Круталевич [5], М. Сташкевич [6] та інші розглядали роль національних сил у державотворенні БСРР.

Початок 90-х років виділяє два основні підходи інтерпретації білоруської історії – національний, де білоруси подаються як європейська нація, а Росія та Польща як вороги і причина усіх національних бід